

Płeć człowieka jako dobro osobiste

Streszczenie

Niniejszy artykuł koncentruje się wokół płci człowieka postrzeganej w kategoriach dobra osobistego. Nie da się zaprzeczyć, że problematyka ta od kilku lat stanowi przedmiot zainteresowania ze strony przedstawicieli nauki prawa. Rozważania ujęte w artykule dotyczą ustalenia definicji płci człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu płci na kształtowanie się stosunków rodzinnoprawnych. Autorka prezentuje również poglądy na temat traktowania poczucia przynależności do płci oraz płci jako dobra osobistego w doktrynie i orzecznictwie.

Słowa kluczowe

Płeć człowieka, dobro osobiste, tożsamość płciowa, gwarancje ochrony płci człowieka.

1. Wprowadzenie

W obecnym dyskursie szczególnego znaczenia nabiera problematyka ochrony praw i wolności osób transpłciowych². Coraz częściej podejmowane są rozważania na temat konieczności oraz celowości uregulowania sytuacji prawnej osób transpłciowych z punktu widzenia procedury ustalenia płci³, prawnej możliwości zawierania związków małżeńskich⁴ czy posiadania

¹ Dr Agnieszka Wojcieszak-John, Katedra Prawa Cywilnego, Handlowego i Ubezpieczeniowego, Wydział Prawa i Administracji UAM.

² Zob. W. Dynarski, K. Śmiszek (red.), Sytuacja prawna osób transpłciowych w Polsce. Raport z badań i propozycje zmian, Warszawa 2013, *passim*.

³ J. Bodio, Uwagi o trybie postępowania o uzgodnieniu płci, Gdansk Law Review 2023, nr 1, s. 113–132; Ł. Błaszczak, Charakter prawny powództwa o zmianę płci. Dylematy na gruncie prawa procesowego cywilnego, WSE 2015, nr 9, s. 131–156; P. Leń, Prawidłowa legislacja urzędowej zmiany płci w świetle rekomendacji europejskich oraz na tle najnowszych uregulowań w prawie obcym, Przegląd Prawa Medycznego 2020, nr 1, s. 95–140; J. Michalik, Kiedy ciało jest więzieniem, a państwo strażnikiem. Analiza procedury zmiany płci metrykalnej ze szczególnym uwzględnieniem kryterium ustalenia płci, Internetowy Przegląd TBSP UJ 2012, nr 2, s. 61–86; K. Rozenal, O zmianie płci metrykalnej *de lege ferenda*, Państwo i Prawo 1991, z. 10, s. 64 i n.; J. M. Łukasiewicz, Prawne aspekty zmiany płci w wybranych państwach europejskich, Warszawa 2021, *passim*; J. Ostoj-ska, Sądowa zmiana płci, Warszawa 2014, <https://docplayer.pl/4370483-Sadowa-zmiana->

potomstwa⁵. Impulsem do podjęcia powyższych zagadnień stanowił m.in. projekt ustawy o uzgodnieniu płci⁶, a także stan faktyczny, na kanwie którego Sąd Apelacyjny we Wrocławiu⁷ wydał wyrok w przedmiocie ustalenia stanu cywilnego dziecka urodzonego przez mężczyznę po sądowej zmianie płci metrykalnej, lecz przed chirurgiczną zmianą narządów rodnych⁸.

W kontekście powyższych uwag wypada nadmienić, że „płeć człowieka wchodzi w skład zespołu cech określających jego stan cywilny. Chodzi tu o stan cywilny *sensu largo* obejmujący tożsamość osoby fizycznej i jej stan osobisty rozumiany jako zespół cech związanych z człowiekiem i jemu właściwych, a także stan cywilny *sensu stricto (status familiae)*, który określa stanowisko osoby w rodzinie (tj. więzy małżeństwa oraz więzy pokrewieństwa łączące osobę fizyczną w sposób bezpośredni)”⁹. Innymi słowy, płeć jako swoisty element stanu cywilnego stanowi cechę osobistą każdego człowieka. Poza tym wpływa na stan rodzinny oraz „sytuację prawną w społeczeństwie”¹⁰. Dlatego też niezwykle ważkim zagadnieniem pozostaje zagwarantowanie przez system prawny właściwej ochrony płci człowieka.

Obecnie brak jest przepisów, które *explicite* odnosiłyby się do ochrony płci w ogólności. Brakuje także rozwiązań legislacyjnych, które koncertowałyby się wokół ochrony płci osób transpłciowych. Istniejącą lukę w prawie od lat próbuje „wypełnić” orzecznictwo sądów powszechnych¹¹, w tym

płci–uniwersytet–warszawski–wydział–prawa–i–administracji–joanna–ostojska–praca–doktorska–przygotowana–pod–kierunkiem. html, data dostępu: 25 sierpnia 2023 r.

⁴ M. Michałska, A. Wojcieszak, Stwierdzenie transpłciowości w przypadku osoby pozostającej w związku małżeńskim, Zeszyty naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego Seria Prawnicza 2017, z. 95, s. 213–223; W. Wenz, Prawna zdolność osoby transseksualnej do zawarcia małżeństwa w polskim systemie prawnym i porządku kanonicznym. Quaestio Disputanda, Prawo kanoniczne 2005, nr 3–4, s. 135–150.

⁵ M. Boratyńska, Ustawa o uzgodnieniu płci a przygody transseksualistów w próżni legislacyjnej, Prawo i Medycyna 2015, nr 3, s. 53–83.

⁶ Tekst projektu ustawy o uzgodnieniu płci, Druk sejmowy nr 1469, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/ustawy/1469_u.htm, data dostępu: 28 sierpnia 2023.

⁷ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 7 marca 2016 r., sygn. I ACa 1830/15, LEX nr 2031158.

⁸ Na ten temat zob. zwł. O. Kuśmirek, F. Sztańdera, Prawne aspekty zmiany płci – glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 7 marca 2016 r., sygn. I ACa 1830/15, Medyczna Wokanda 2017, nr 9, s. 275–286.

⁹ J. Bodio, Uwagi o trybie postępowania o uzgodnieniu płci..., *op. cit.*, s. 113. Zob. też. A. Zielonacki, Zmiana płci w świetle prawa polskiego, Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny 1988, z. 2, s. 39; J. M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Prawo rodzinne, Warszawa 2021, s. 36.

¹⁰ J. Bodio, Uwagi o trybie postępowania o uzgodnieniu płci..., *op. cit.*, s. 114.

¹¹ Zob. m.in. wyrok SA w Katowicach z dnia 30 kwietnia 2004 r., sygn. I ACa 276/04, LEX nr 127293; wyrok SA w Białymstoku z dnia 4 listopada 2015 r., sygn. I ACa 574/15, LEX nr 1927513; wyrok SA w Białymstoku z dnia 2 lutego 2016 r., sygn. I ACa 104/15,

zwłaszcza Sąd Najwyższy¹², a także przedstawiciele nauki prawa prezentujący swoje poglądy oraz postulaty *de lege ferenda* w tym obszarze¹³.

Z powyższych względów uzasadnione wydaje się podjęcie analizy obowiązujących przepisów prawa z punktu widzenia cywilnoprawnych gwarancji ochrony płci człowieka¹⁴, zwłaszcza odnieść należy się do treści art. 23 i art. 24 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny¹⁵.

2. Pojęcie płci człowieka oraz jej wpływ na stosunki rodzinno-prawne

Podjmując problematykę gwarancji ochrony płci człowieka nie sposób pominąć rozważań na temat samej płci¹⁶. W zależności od kontekstu¹⁷ płeć może oznaczać „zespół cech odróżniających organizmy osobników męskich od żeńskich”¹⁸ albo „zespół cech organizmu warunkujących jego zdolność do wytwarzania komórek rozrodczych gamet żeńskich (jaj) lub męskich (plemniki), a także umożliwiających zaplemnienie i wychowanie potom-

LEX nr 1994439; wyrok WSA w Łodzi z dnia 25 października 2012 r., sygn. III SA/Łd 732/12, LEX nr 1235392.

¹² Uchwała SN z dnia 25 lutego 1978 r., sygn. III CZP 100/77, LEX nr 1104539; wyrok SN z dnia 6 grudnia 2013 r., sygn. I CSK 146/13, LEX nr 1415181.

¹³ Zob. m.in. K. Urbanowicz, M. Bętkowska, Prawne aspekty zmiany płci – uwagi na gruncie prawa polskiego oraz wybranych krajów europejskich, *Medyczna Wokanda* 2018, nr 10, s. 99–109; M. Młot, Sytuacja prawna osób transseksualnych pozostających w związku małżeńskim, *Kortowski Przegląd Prawniczy* 2016, nr 2, s. 203–209.

¹⁴ Zob. np. Terlikowski przegrał z Grodzką. Ma zakaz sugerowania, że posłanka jest mężczyzną <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/800765,terlikowski-przegral-z-grodzka-w-sadzie.html>, data dostępu: 28 sierpnia 2023 r.

¹⁵ Tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 1360, dalej zwana „k.c.”.

¹⁶ Na gruncie seksuologii wyróżnia się także płeć genotypową wyznaczaną z momentem zapłodnienia (J. Lipski, Uwagi dotyczące poselskiego projektu ustawy o uzgodnieniu płci na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego oraz poglądów doktryny, *Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych* 2014, nr 3, s. 29), płeć gonadalną określaną przez gruczoły płciowe, płeć fenotypową ustalaną przez wygląd zewnętrzny dojrzałego człowieka, a także płeć mózgową, która oparta jest „na odmienności w strukturze sieci komórek nerwowych oraz samej budowie mózgu kobiet i mężczyzn” (P. Rusak-Romanowska, *Interdyscyplinarny charakter płci...*, *op. cit.*, s. 12. Zob. też A. Czarnicka, Czy mózg ma płeć? Różnice płciowe w budowie ludzkiego mózgu, *Kosmos* 2003, nr 1, t. 52, s. 21–27). Ponadto można wyodrębnić także płeć biologiczną uznawaną za „złożony zespół cech o charakterze struktur i funkcji, pozwalający na sklasyfikowanie organizmów jako męskie lub żeńskie” oraz płeć prawną, którą wyznacza „płeć genitalna, określaną w chwili urodzenia dziecka” (A. Gawlik, A. Bielska-Brodziak, *Dzieci bez płci. Jak polski prawodawca rozwiązuje problemy osób interseksualnych. Część pierwsza*, *Prawo i Medycyna* 2016, nr 2, s. 10, s. 12).

¹⁷ Dla przykładu zob. W. Wenz, *Prawna zdolność...*, *op. cit.*, s. 137–139.

¹⁸ *Nowy Słownik Języka Polskiego PWN*, Warszawa 2002, s. 672.

stwa¹⁹. W socjologii płeć traktowana jest jako „czynnik zróżnicowania społeczeństwa i podstawowa zmienna w badaniach empirycznych”²⁰. Z kolei w psychologii postrzega się ją w kategoriach poczucia przynależności do danej płci, czyli do identyfikowania z osobnikami z płci żeńskiej lub z płci męskiej²¹. W medycynie zaś płeć znaczy tyle, co zespół cech odróżniających w obrębie gatunku organizmy żeńskie od organizmów męskich²².

Natomiast wśród przedstawicieli nauki prawa przyjmuje się, że płeć to „jedna z przyrodzonych cech człowieka”²³. Jako kategoria prawnie relevantna stanowi element stanu cywilnego człowieka²⁴. Pozwala bowiem na jego pierwotną identyfikację, czyli na rozróżnienie osób fizycznych według ich budowy anatomicznej na osoby płci żeńskiej lub płci męskiej (tzw. płeć metrykalna)²⁵. To z kolei znajduje swoje odzwierciedlenie w przepisach regulujących stosunki małżeńskie i rodzicielskie, a także w przepisach gwarantujących równe prawa dla kobiet i mężczyzn (zob. art. 33 ust. 1–2 Konstytucji RP)²⁶.

Jedynie tytułem przykładu (i dla pewnego uzupełnienia) wskazać należy na art. 18 Konstytucji RP²⁷, zgodnie z którym „małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny” znajduje się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo zatem gwarantuje szczególną ochronę małżeństw heteroseksualnym. Dzieje się tak, ponieważ ustawodawca w treści art. 18 Konstytucji RP pomija możliwość zawierania związków małżeńskich przez osoby posiadające tę samą płeć²⁸. Tym samym, różnica płci „określa cechę ryglującą, na poziomie biologicznym, psychologicznym, socjologicznym i aksjologicznym”²⁹. Naturalnie, polski system prawny nie przewiduje zakazu instytu-

¹⁹ P. Rusak-Romanowska, Interdyscyplinarny charakter płci, (w:) M. Budnik-Minierska, U. Strugała, K. Roman (red.), *Współczesny świat*, Łódź 2021, s. 10; podobnie M. Domański, Rozdzielność płci nupturientów jako przesłanka istnienia małżeństwa (art. 1 k.r.o.), *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2013, z. 4, s. 824.

²⁰ P. Rusak-Romanowska, Interdyscyplinarny charakter płci..., *op. cit.*, s. 10.

²¹ A. Zielonacki, Zmiana płci w świetle prawa polskiego..., *op. cit.*, s. 40.

²² G. Jarząbek-Bielecka, Znaczenie zaburzeń rozwoju płci gonadoforycznej w medycynie seksualnej, *Seksuologia Polska* 2012, nr 10(2), s. 70.

²³ K. Urbanowicz, M. Bętkowska, Prawne aspekty zmiany płci – uwagi na gruncie prawa polskiego oraz wybranych krajów europejskich..., *op. cit.*, s. 99.

²⁴ Ł. Błaszczak, Charakter prawny powództwa o zmianę płci. Dylematy na gruncie prawa procesowego cywilnego..., *op. cit.*, s. 133.

²⁵ J. Lipski, Uwagi dotyczące..., *op. cit.*, s. 28. Podział płci na płeć żeńską i płeć męską ma charakter dychotomiczny.

²⁶ Ponadto płeć warunkuje zakres uprawnień i obowiązków pracownika.

²⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483.

²⁸ Zob. M. Michalska, A. Wojcieszak, Stwierdzenie..., *op. cit.*, s. 213–223.

²⁹ Z. Strus, Znaczenie artykułu 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, *Palestra* 2014, nr 9, s. 238–239.

cyjonalizacji innego modelu małżeństwa niż model małżeństwa heteroseksualnego³⁰. Niemniej, przeważa stanowisko, zgodnie z którym przepis art. 18 Konstytucji RP definiuje małżeństwo jako związek osób o odmiennej płci³¹. Ponadto także Trybunał Konstytucyjny wskazuje, że „małżeństwo (jako związek kobiety i mężczyzny) uzyskało w prawie krajowym RP odrębny status konstytucyjny zdeterminowany postanowieniami art. 18 Konstytucji. Zmiana tego statusu byłaby możliwa jedynie przy zachowaniu rygorów trybu zmiany Konstytucji, określonych w art. 235 tego aktu”³².

Zasadę różnicy płci między nupturientami powiela przepis art. 1 k.r.o.³³. Z jego treści wyraźnie wynika, że małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński. Małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Tylko wtedy, gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego (art. 1 § 2 k.r.o.). Co więcej, mężczyzna i kobieta, będący obywatelami polskimi przebywającymi za granicą, mogą zawrzeć małżeństwo również przed polskim konsulem lub przed osobą wyznaczoną do wykonywania funkcji konsula (art. 1 § 4 k.r.o.). Poza tym płeć różnicuje wiek zdolności do zawarcia małżeństwa, o czym *explicite* stanowi art. 10 k.r.o.

³⁰ E. Łętowska, J. Wołeński, Instytucjonalizacja związków partnerskich a Konstytucja RP z 1997 r., *Państwo i Prawo* 2013, z. 6, s. 23 i n.; A. Jezusek, Możliwość instytucjonalizacji związku osób tej samej płci w świetle art. 18 Konstytucji RP, *Przegląd Sejmowy* 2015, nr 4, s. 67–87. W jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy wskazał, że „skoro stan cywilny człowieka podlega szczególowej publicznoprawnej rejestracji, z uwzględnieniem danych na temat jego płci, stwierdzanych w momencie wyrażenia przez niego woli zawarcia związku małżeńskiego według treści wpisu w rejestrze, to przypisana człowiekowi płeć nie jest obojętna także dla państwa, które w określony sposób postrzega rolę i zadania związków małżeńskich, jako związków osób różnej płci” (wyrok SN z dnia 6 grudnia 2013 r., sygn. I CSK 146/13, LEX nr 1415181).

³¹ Zob. zamiast wielu M. Naza, Problemy nowelizacji prawa rodzinnego, *Rejent* 2005, nr 9, s. 102; M. Plich, Związki *quasi*-małżeńskie w polskim prawie prywatnym i międzynarodowym, *Państwo i Prawo* 2011, z. 2, s. 84–85; B. Banaszak, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2012, s. 147. Odmiennie A. Jezusek, Możliwość instytucjonalizacji związku osób tej samej płci w świetle art. 18 Konstytucji RP..., *op. cit.*, s. 67–87 i tam przywołana literatura.

³² Wyrok TK z dnia 11 maja 2005 r., sygn. K 18/04, OTK ZU 2005, seria A, nr 5, poz. 49.

³³ R. Sztuchmiller, Konstytucja ochrona małżeństwa i rodziny a ekspansja gender, *Studia Prawnoustrojowe* 2015, nr 27, s. 229–230.

Wypada w tym miejscu dodać, że płeć determinuje również status matki i ojca w ich relacji ze zstępny³⁴. Ma to szczególne znaczenie dla przepisów ustalających macierzyństwo oraz ojcostwo. Jak zaznaczył w jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy „ustalenie przynależności ojca albo matka dziecka do innej płci niż na to wskazuje wypełniona przez tę osobę rola w procesie poczęcia i narodzin, ma znaczenie dla dziecka, bo dotyczy osoby, od której przypisze się mu pochodzenie”³⁵. Uściślając, na gruncie tzw. przepisów filiacyjnych płeć rodziców implikuje ustalenie stanu cywilnego dziecka³⁶.

Mając na względzie powyższe uwagi, skonstatować można, że już samo rozróżnienie płci na płeć żeńską oraz płeć męską ma doniosłe znaczenie prawne, zaś identyfikowanie z daną płcią rodzi, bardzo często, odmienne skutki prawne³⁷. Płeć człowieka warunkuje bowiem sytuację osób trzecich (np. przy ustalaniu pochodzenia dziecka), zdolność do zawarcia związku małżeńskiego, a także rolę w społeczeństwie³⁸. Przyjmuje się nawet, że „płeć człowieka nie jest sprawą prywatną”, ponieważ jej zmiana „musi uwzględniać interesy dzieci”³⁹ oraz innych osób (np. małżonka). Tym samym płeć jako kategoria prawna odwołuje się do płci metrykalnej, tj. wynikającej z aktu urodzenia. Natomiast jej znaczenie dla systemu prawnego widoczne jest m.in. na gruncie przepisów regulujących instytucje małżeństwa oraz pochodzenia dziecka.

Zważywszy, z jednej strony na interdyscyplinarny charakter płci, a z drugiej na stanowisko prezentowane w doktrynie i judykaturze, przyjąć należy, że płeć stanowi nieodzowny element stanu cywilnego, który indywidualizuje człowieka w obszarze praw stanu oraz w aspekcie przynależności rodzinnej (w tym trwałości stosunków rodzicielskich i małżeńskich). Natomiast bezpośrednią konsekwencją uznania płci człowieka za

³⁴ Na ten temat zob. zwł. R. Sztymiler, Konstytucja ochrona małżeństwa i rodziny a ekspansja gender..., *op. cit.*, s. 230–231; L. Świto, Ideologia gender a różnica płci w aspekcie prawa do rodziny – zarys regulacji prawnych, *Studia Warmińskie* 2012, nr 49, s. 255–270.

³⁵ Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2013 r., sygn. I CSK 146/13, LEX nr 1415181.

³⁶ Podobnie O. Kuśmirek, F. Sztandera, Prawne aspekty zmiany płci..., *op. cit.*, s. 276; postanowienie NSA z dnia 17 kwietnia 2019 r., sygn. II OSK 1330/17, LEX nr 2681568.

³⁷ Zob. wyrok SA w Warszawie z dnia 23 czerwca 2015 r., sygn. VI ACa 1460/14, *Legalis* nr 1360399.

³⁸ O. Kuśmirek, F. Sztandera, Prawne aspekty zmiany płci..., *op. cit.*, s. 276; podobnie J. Haberkó, A. Agaciak, Współczesne wyzwania prawa rodzinnego w kontekście problemu zmiany płci, (w:) M. Nazar (red.), *Prawo cywilne – stanowienie, wykładania i stosowanie*, Lublin 2015, s. 127–142.

³⁹ Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2013 r., sygn. I CSK 146/13, LEX nr 1415181.

element stanu osobistego pozwala na traktowanie jej jako wartości prawnie chronionej i społecznie uznawanej (dobra osobistego)⁴⁰.

3. Definicja, charakter oraz środki ochrony dóbr osobistych

Bez wątplenia, refleksje nad płcią człowieka nie mogą być prowadzone bez odniesienia się do dotychczasowego stanowiska prezentowanego przez doktrynę i orzecznictwo w zakresie postrzegania dóbr osobistych w ogólności.

Dobra osobiste nigdy nie były łatwe do zdefiniowania⁴¹. Sam ustawodawca, wprowadzając do polskiego systemu prawnego „dobra osobiste” pozostawił je bez właściwej sobie definicji⁴². To w konsekwencji spowodowało formułowanie często zgoła odmiennych określeń dla tego pojęcia⁴³. Przyjmuje się jednak, że „niezbędne jest posiadanie jakiejś chociażby najbardziej ogólnej wskazówki pozwalającej na dokonanie oceny, czy w danym wypadku mamy istotnie do czynienia z dobrem osobistym”⁴⁴. Jak słusznie wskazuje się w literaturze, potrzeba sprecyzowania wskazówek wynika bezpośrednio z faktu, że dobra osobiste nie są kategoriami statycznymi⁴⁵. Podlegają one ciągłym przeobrażeniom, a wpływ na ten stan rzeczy mają nie tylko zmiany społeczne, kulturalne, ale także przyjęte zasady moralne i prawne⁴⁶. Natomiast wprowadzenie otwartego i niepełnego katalogu dóbr osobistych sprzyja powiększaniu się ich o kolejne, zupełnie nowe wartości prawnie chronione i społecznie uznawane.

Wskazuje się, że „dobrami osobistymi są niemajątkowe wartości, jakie dla każdego człowieka przedstawiają: jego fizyczna i psychiczna inte-

⁴⁰ Wyrok SA w Katowicach z dnia 30 kwietnia 2004 r., sygn. I ACa 276/04, LEX nr 127293; M. Młot, Sytuacja prawna osób transseksualnych pozostających w związku małżeńskim..., *op. cit.*, s. 203; J. Pisuliński, Glosa do uchwały SN z dnia 22 czerwca 1989 r., sygn. III CZP 37/89, Państwo i Prawo 1991, z. 6, s. 112–116.

⁴¹ A. Wojcieszak, Autonomia pacjenta z zaburzeniami psychicznymi, Warszawa 2021, s. 40.

⁴² A. Wojcieszak, Autonomia..., *op. cit.*, s. 40. Zob. też J. Skrzypczak, Reakcja na krytykę medialną. Ochrona dóbr osobistych w erze nowych mediów, Poznań 2017, s. 91; J. Sadowski, Konflikt zasad – ochrona dóbr osobistych a wolność prasy, Warszawa 2008, s. 51.

⁴³ Zob. P. Machnikowski, (w:) E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2016, s. 58; S. Grzybowski, Ochrona osobista stosunku do dzieła po śmierci twórcy. Zagadnienia ogólne, Kraków 1933, s. 84.

⁴⁴ S. Grzybowski, Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego, Warszawa 1957, s. 74.

⁴⁵ Podobnie J. Panowicz-Lipska, Majątkowa ochrona dóbr osobistych, Warszawa 1975, s. 23 i n.

⁴⁶ Uchwała SN z dnia 16 lipca 1993 r., sygn. I PZP 28/93, OSNC 1994, nr 1, poz. 2.

gralność oraz przejawy jego twórczej działalności⁴⁷. Odnoszą się „do cielesnej i duchowej natury człowieka, są z człowiekiem nieodłącznie związane i wobec tego niezbywalne, należą do dóbr niematerialnych⁴⁸, ale także do „uznanych przez system prawny wartości (tj. wysoko cenionych stanów rzeczy), obejmujących fizyczną i psychiczną integralność człowieka, jego indywidualność oraz godność i pozycję w społeczeństwie, co stanowi przesłankę samorealizacji osoby ludzkiej⁴⁹. Innymi słowy, „dobrami osobistymi są powszechnie uznane w społeczeństwie wartości niemajątkowe związane ściśle z osobą człowieka i będące przejawami godności osoby ludzkiej, obejmujące przede wszystkim integralność fizyczną i psychiczną oraz indywidualność człowieka⁵⁰.

W judykaturze⁵¹ dobra osobiste postrzegane są natomiast jako „ogół czynników mających na celu zapewnienie obywatelowi rozwoju jego osobowości, ochronę jego egzystencji i zapewnienie mu prawa do korzystania z tych dóbr, które są dostępne na danym etapie rozwoju społeczno-ekonomicznego społeczeństwa, a które sprzyjają zachowaniu cech odrębności i związaniu ze społeczeństwem, w którym żyje⁵². A zatem „dobra osobiste są niemajątkowymi, indywidualnymi wartościami sfery przeżyć psychicznych wiążącymi się z osobowością człowieka, określającymi jego integralność i pozycję w społeczeństwie w ramach uznawanych przez system prawny. Jako takie mają charakter przyrodzony, nieprzenoszalny i niezbywalny⁵³. Oznacza to, że „dobra osobiste wynikają z tych wartości niemajątkowych, które są ściśle związane z człowiekiem, obejmując jego fizyczną i psychiczną integralność albo będąc przejawem jego twórczej działalności; skupiają niepowtarzalną, pozwalającą na samorealizację indywidualność człowieka, jego godność oraz pozycję wśród innych ludzi. Dobrem osobistym jest wartość immanentnie złączona z istotą człowieczeństwa oraz naturą człowieka, niezależna od jego woli, stała, dająca się skonkretyzować i zobiektywizować⁵⁴.

⁴⁷ J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych...*, *op. cit.*, s. 29.

⁴⁸ J. Panowicz-Lipska, (w:) M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny, t. 1, Komentarz, Art. 1–352*, Warszawa 2021, s. 185.

⁴⁹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2019, s. 163.

⁵⁰ P. Machnikowski, (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz...*, *op. cit.*, s. 58.

⁵¹ Zob. zwł. P. Księżak, *Kodeks cywilny. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 2015, s. 35–36.

⁵² Wyrok SN z dnia 10 czerwca 1977 r., sygn. II CR 187/77, LEX nr 7947.

⁵³ Wyrok SN z dnia 21 marca 2007 r., sygn. I CSK 292/06, Legalis nr 156746.

⁵⁴ Uchwała SN z dnia 19 listopada 2010 r., sygn. III CZP 79/10, OSCN 2011, nr 4, poz. 41; wyrok SN z dnia 24 marca 2011 r., sygn. I CSK 372/10, LEX nr 927833.

Na tle powyższych ustaleń można dojść do wniosku, że dobra osobiste to (wysoko cenione) wartości prawnie chronione, które przysługują każdemu człowiekowi w takim samym zakresie i stopniu. Niezależnie od wieku, stanu zdrowia psychicznego, stopnia rozwoju czy zakresu posiadanej zdolności do czynności prawnych są z człowiekiem nierozdzielnie związane. Jako wartości niemajątkowe, niezbywalne, niedziedziczne i przyrodzone stanowią przejaw godności człowieka oraz przesłankę samorealizacji osoby ludzkiej⁵⁵.

Dobra osobiste jako wartości immanentnie związane z człowiekiem, chronione są przez prawa podmiotowe, które należą do tzw. praw podmiotowych bezwzględnych (skutecznych *erga omnes*)⁵⁶. Z tego też względu „konstrukcja prawa podmiotowego zakłada zakaz naruszania dóbr osobistych przez inne osoby”⁵⁷. To natomiast sprowadza się do obowiązku poszanowania interesów osobistych podmiotu uprawnionego. Upraszczając, „nie można bezprawnie⁵⁸ naruszać lub zagrażać naruszeniem dobrom osobistym podmiotu uprawnionego”⁵⁹. Natomiast o bezprawności zachowania (tj. działania albo zaniechania) decydują wyłącznie kryteria obiektywne⁶⁰, a nie subiektywne⁶¹.

W sytuacji bezprawnego naruszenia lub zagrożenia dobra osobistego (a właściwie prawa osobistego) ustawodawca przewidział środki ochrony w postaci powództwa o ustalenie⁶², zaniechanie⁶³, usunięcie skutków naruszenia⁶⁴ oraz zadośćuczynienie pieniężne⁶⁵ lub zapłatę odpowiedniej

⁵⁵ Przyjęte za Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna...*, *op. cit.*, s. 163.

⁵⁶ Zob. np. T. Sokołowski, (w:) A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 118–119.

⁵⁷ A. Wojcieszak, *Autonomia...*, *op. cit.*, s. 55.

⁵⁸ Na temat pojęcia bezprawności zob. zwł. wyrok SN z dnia 16 lipca 1984 r., sygn. I PR 64/84, *Legalis* nr 24296; wyrok SN z dnia 22 lutego 2012 r., sygn. IV CSK 276/11, *Legalis* nr 464043; wyrok SN z dnia 13 sierpnia 1975 r., sygn. I CR 452/75, *Legalis* nr 18927.

⁵⁹ A. Wojcieszak, *Autonomia...*, *op. cit.*, s. 55.

⁶⁰ Bezprawność zachowania wyłącza zgoda uprawnionego, działanie w ramach obowiązującego porządku prawnego lub wykonanie prawa podmiotowego oraz działanie w obronie uzasadnionego interesu społecznego lub prywatnego

⁶¹ Zob. np. wyrok SN z dnia 10 czerwca 1977 r., sygn. II CR 187/77, *Legalis* nr 7947.

⁶² Zob. uchwała SN z dnia 22 września 1995 r., sygn. III CZP 118/95, *OSCN* 1996, nr 1, poz. 7; wyrok SN z dnia 13 listopada 2014 r., sygn. V CSK 29/14, *Legalis* nr 188501.

⁶³ Zob. wyrok SN z dnia 26 lutego 1965 r., sygn. II CR 13/65, *Legalis* nr 109476; wyrok SN z dnia 9 lipca 1971 r., sygn. II CR 220/71, *Legalis* nr 15545; wyrok SN z dnia 22 grudnia 1997 r., sygn. II CKN 546/97, *Legalis* nr 42756.

⁶⁴ Zob. uchwała SN z dnia 30 grudnia 1971 r., sygn. III CZP 87/71, *OSCN* 1972, nr 6, poz. 104; wyrok SN z dnia 22 grudnia 1997 r., sygn. II CKN 546/97, *Legalis* nr 42756.

sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny⁶⁶. W nauce prawa przyjmuje się, że orzeczenie ustalające oraz żądanie zaniechania dotyczą zaniechania działań, które naruszają albo mogą naruszyć dobro osobiste, usunięcie skutków naruszenia znajduje zaś zastosowanie, gdy naruszenie nastąpiło (tzw. środki ochrony niemajątkowej). Niemajątkowe środki ochrony dóbr osobistych mogą być dochodzone łącznie z roszczeniami o charakterze majątkowym, tj. odszkodowaniem, zadośćuczynieniem pieniężnym lub zapłatą na cel społeczny.

Wypada w tym miejscu jedynie dodać, że środki o charakterze majątkowym pełnią funkcję kompensacyjną⁶⁷. Dotyczy to w szczególności zadośćuczynienia pieniężnego, które uznaje się za „źródło satysfakcji po stronie pokrzywdzonego, który może nie tylko zaspokoić swoje potrzeby materialne, ale również utwierdzić w przekonaniu, że naruszenie jego dóbr osobistych spotkało się z właściwą reakcją i odpowiednią ochroną prawną”⁶⁸. Poza tym, pokrzywdzony (tj. podmiot uprawniony) może domagać się od sprawcy naruszenia dobra osobistego zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny⁶⁹. Dopuszczalna jest także kumulacja roszczeń, tj. łączne zasądzenie zadośćuczynienia pieniężnego i zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny⁷⁰. Natomiast ochronę interesów majątkowych, które zostały naruszone w związku z naruszeniem dóbr osobistych, zapewniają przepisy o odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę (art. 415 i n. k.c.).

Z dotychczasowych rozważań można wyprowadzić pewne generalne ustalenia. Przede wszystkim, więź łącząca dobra osobiste z człowiekiem ma charakter „ściśły” i „nierozzerwalny”. Dobra osobiste chronione są przez prawa podmiotowe bezwzględne. Co z kolei implikuje zakaz bezprawnego naruszania lub zagrożenia naruszeniem dóbr osobistych pod-

⁶⁵ Zob. M. Pazdan, (w:) K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz art. 1–449¹⁰, Warszawa 2015, s. 148; A. Szpunar, Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkodą na mieniu i osobie, Bydgoszcz 1998, s. 24, s. 140–144; M. Wąchowska, Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę, Toruń 2007, s. 194–196.

⁶⁶ Zob. S. Kalus, (w:) M. Habdas, M. Fras (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (art. 1–125), Warszawa 2018, s. 133–134.

⁶⁷ A. Wojcieszak, Autonomia..., *op. cit.*, s. 57. Podobnie H. Witczak, W. Witczak, W sprawie zadośćuczynienia pieniężnego należnego pacjentom, Teka Komisji Prawniczej Oddział PAN w Lublinie 2010, t. 3, s. 234; M. Safjan, Kilka refleksji wokół problematyki zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody wyrządzonej pacjentom, Prawo i Medycyna 2005, nr 1, s. 5.

⁶⁸ A. Wojcieszak, Autonomia..., *op. cit.*, s. 57; Z. Radwański, A. Olejniczak, Prawo cywilne – część ogólna..., *op. cit.*, s. 184.

⁶⁹ Zob. m.in. S. Kalus, *op. cit.*, s. 133.

⁷⁰ Wyrok SN z dnia 17 marca 2006 r., sygn. I CSK 81/05, Legalis nr 82587.

miotu uprawnionego. I wreszcie, konsekwencją naruszenia lub zagrożenia naruszeniem dóbr osobistych jest dochodzenie roszczeń o charakterze majątkowym i niemajątkowym.

4. Ochrona płci człowieka jako dobra osobistego

Dotychczasowe uwagi poświęcone dobrom osobistym w ogólności stanowią przyczynek do podjęcia rozważań na temat postrzegania płci człowieka jako dobra osobistego. Jak już wspomiano wcześniej, dobra osobiste chronione są przez prawa podmiotowe osobiste⁷¹. To z kolei pozwala na sformułowanie daleko idącego, lecz wydaje się uzasadnionego wniosku, że naruszenie prawa do ochrony płci jest równoznaczne z naruszeniem prawa podmiotowego, które je chroni. Dzieje się tak, ponieważ prawo do ochrony płci znajduje swoje oparcie oraz przejaw w takich wartościach jak godność, wolność, prywatność i autonomia, na co wyraźnie wskazuje judykatura⁷², a poniekąd także doktryna⁷³.

W tym miejscu wypada dodać, że istnieje wyraźna różnica pomiędzy płcią a poczuciem przynależności do płci. Płeć jako kategoria prawna oparta jest na „fakcie biologicznym, który trudno modyfikować”⁷⁴. Determinuje stosunki prawne między podmiotami prawa. Natomiast poczucie przynależności do danej płci odwołuje się do subiektywnych odczuć człowieka, tj. jego identyfikowania się z osobnikami płci żeńskiej lub męskiej. Co więcej, to właśnie na subiektywnym poczuciu przynależności do płci zasadza się tożsamość płciowa. Tożsamość płciowa odgrywa zaś istotną „rolę w procesie identyfikacji i kształtowania samoświadomości”⁷⁵.

W judykaturze utrwalony został pogląd, że „poczucie przynależności do danej płci może być uznane za dobro osobiste”⁷⁶. Dlatego też „prawo do

⁷¹ Zob. zwł. A. Sylwestrzak, (w:) M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2022, s. 64–65.

⁷² Zob. np. wyrok ETPCz z dnia 11 października 2018 r., S. przeciwko Włochom, skarga nr 55216/08, LEX nr 2594120.

⁷³ Zob. zamiast wielu M. Krakowiak, K. Ślaski, Głosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 12 lutego 2021 r., sygn. I ACa 1233/20, Przegląd Prawa Medycznego 2021, nr 1–2, s. 267, s. 271 i tam przywołana literatura.

⁷⁴ J. Lipski, Uwagi dotyczące..., *op. cit.*, s. 37.

⁷⁵ D. Zielińska, Poczucie przynależności osób transseksualnych do odmiennej płci jako dobro osobiste podlegające ochronie na gruncie polskiego prawa oraz Zasad Yogaarty, Krytyka Prawa 2022, t. 14, nr 2, s. 221–234.

⁷⁶ Wyrok SN z dnia 22 marca 1991 r., sygn. III CRN 28/91, LEX nr 519375; wyrok SN z dnia 10 stycznia 2019 r., sygn. II CSK 371/18, LEX nr 2616188; wyrok SA w Łodzi z dnia 15 grudnia 2017 r., sygn. I ACa 531/17, LEX nr 2463463; zob. też M. Bora-

ochrony przynależności do płci realizowane w drodze powództwa o ustalenie przysługuje osobom, których poczucie niezgodności między płcią metrykalną a odczuwaną nie wynika z procesów chorobowych lub zaburzeń osobowości, a ponadto cechuje się trwałością wzmocnioną działaniami zmierzającymi do skorygowania owej niezgodności nie tylko w wymiarze prawnym, ale również faktycznym (obyczajowym, anatomicznym, seksualnym, estetycznym lub społecznym)⁷⁷. Poza tym ochrona przynależności do płci realizowana na podstawie art. 23 i 24 k.c., na zasadach ogólnych, może być udzielona uprawnionemu przeciwko osobom, które swoimi działaniami lub zaniechaniami stanowią dla jego dobra zagrożenie lub w nie godzą⁷⁸.

Coraz częściej podkreśla się, że również płeć stanowi dobro osobiste, jako że wpływa na zakres praw i obowiązków osób fizycznych⁷⁹. Dzieje się tak, ponieważ płeć traktowana jest jako „element praw stanu człowieka, należący do kategorii praw osobistych, chronionych przez art. 23 i 24 k.c.”⁸⁰. Ma zatem bezpośredni wpływ na stan cywilny rozumiany w kategoriach sytuacji prawnej człowieka w społeczeństwie⁸¹. Krótko mówiąc, płeć stanowi „jedną z cech stanu cywilnego osoby fizycznej. Stan taki jest m.in. wynikiem faktu biologicznego, powstaje z chwilą urodzenia i jest niepodzielny, tzn. człowiek może mieć tylko jeden stan cywilny, a zatem tylko jedną płeć (żeńską lub męską)”⁸² postrzeganą w kategoriach dobra osobistego. Co więcej, w literaturze wskazuje się „na konieczność szerokiej interpretacji pojęcia stanu cywilnego – którego charakter jako dobra osobistego jest niepodważany – a tym samym, drogą szerokiej wykładni, daje możliwość uznania płci za dobro osobiste”⁸³.

tyńska, Przynależność do płci jako dobro osobiste, (w:) M. Safjan (red.), Prawo wobec medycyny i biotechnologii: zbiór orzeczeń z komentarzami, Warszawa 2011, s. 453; D. Zielińska, Poczucie..., *op. cit.*, s. 221–234.

⁷⁷ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 4 listopada 2015 r., sygn. I ACa 574/15, LEX nr 1927513.

⁷⁸ Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2013 r., sygn. I CSK 146/13, LEX nr 1415181.

⁷⁹ Wyrok WSA w Łodzi z dnia 25 października 2012 r., sygn. III SA/Łd 732/12, LEX nr 1235392; wyrok SA w Katowicach z dnia 30 kwietnia 2004 r., sygn. I ACa 276/04, LEX nr 127293.

⁸⁰ Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2013 r., sygn. I CSK 146/13, LEX nr 1415181 i tam cytowane orzecznictwo.

⁸¹ J. Lipski, Uwagi dotyczące..., *op. cit.*, s. 34.

⁸² J. Bodio, Uwagi o trybie postępowania o uzgodnieniu płci..., *op. cit.*, s. 114.

⁸³ M. Krakowiak, K. Ślaski, Głosa do wyroku..., *op. cit.*, s. 268–269; M. Wojciechowski, Głosa do wyroku SA w Katowicach z dnia 30 kwietnia 2004 r., sygn. ACa 276/04, Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa 2005, nr 3, s. 65–70; odmiennie P. Sobolewski, (w:) K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Przepisy wprowadzające. Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe, Warszawa 2013, s. 399–400.

W oparciu o powyższe stwierdzić można, że płeć człowieka podobnie jak poczucie przynależności do danej płci stanowią wartości prawnie chronione i społecznie uznawane. Jak trafnie wskazuje M. Safjan, nie do końca wiadomo, jaka jest relacja pomiędzy ochroną poczucia przynależności do danej płci jako dobra osobistego a ochroną płci postrzeganą także jako dobro osobiste i element stanu cywilnego⁸⁴. Niemniej, wydaje się, mając na uwadze subiektywny charakter poczucia przynależności do danej płci, że ustawodawca powinien uregulować procedurę ustalenia płci człowieka w taki sposób, by wspomnianą wartość nie stanowiła wyłącznego kryterium orzekania. Konieczne jest bowiem odwołanie do aktualnego stanu cywilnego, zwłaszcza stanu rodzinnego osoby uprawnionej do ustalenia płci oraz do biologicznych, psychologicznych i psychiatrycznych elementów charakteryzujących płeć męską oraz żeńską. Innymi słowy, poczucie przynależności do danej płci powinno być traktowane jako jedna z okoliczności wpływających na rozstrzygnięcie w przedmiocie ustalenia płci. W przeciwnym razie dochodzić będzie do sytuacji, w których prawo do samostanowienia i samookreślenia będzie ingerowało we wszystkie elementy stanu cywilnego człowieka⁸⁵. Jak słusznie dostrzega M. Safjan, ustalenia w zakresie stanu cywilnego powinny opierać się na kryteriach co najmniej pewnych, obiektywnych i weryfikowalnych (tj. sprawdzalnych)⁸⁶. Subiektywny charakter poczucia przynależności do danej płci takich gwarancji nie zawiera.

5. Wnioski

Płeć jest pojęciem interdyscyplinarnym. Najczęściej postrzega się ją jako stan osobisty czy element stanu cywilnego⁸⁷. Stanowi cechę indywidualizującą człowieka, a także informację o jego roli społecznej. Niejednoznaczność oraz wielowymiarowość płci wymagają podejmowania analizy wielopłaszczyznowo – zarówno z perspektywy prawa, etyki, bioetyki, medycyny, psychologii, jak i psychiatrii.

Płeć jako kategoria prawna zasadza się na obiektywnych, sprawdzalnych, biologicznych cechach płciowych danej osoby. Z kolei poczucie

⁸⁴ M. Safjan, Glosa do postanowienia z dnia 22 marca 1991 r. (sygn. III CRN 28/91), *Przeгляд Sądowy* 1993, nr 2, s. 85.

⁸⁵ Podobnie J. Lipski, *Uwagi dotyczące...*, *op. cit.*, s. 41.

⁸⁶ M. Safjan, *Glosa do postanowienia...*, *op. cit.*, s. 88.

⁸⁷ Odmienne E. Hołewińska-Łapińska, *Sądowa zmiana płci. Analiza orzecznictwa z lat 1991–2008*, (w:) K. Ślebza (red.), *Studia i analizy Sądu Najwyższego*. Tom IV, Warszawa 2010, s. 127.

przynależności do danej płci ma charakter subiektywny. Determinuje tożsamość płciową postrzeganą jako rezultat samookreślenia i identyfikacji człowieka z płcią żeńską lub męską⁸⁸. Z tych też względów poczucie przynależności do danej płci winno mieć charakter subsydiarny względem samej płci. Krótko mówiąc, poczucie przynależności do danej płci uznać należy za jeden z wielu elementów definiowania i ustalania płci człowieka.

Zakres naruszenia dobra osobistego w postaci płci (a właściwie prawa do ochrony płci) należy każdorazowo oceniać indywidualnie. Podstawę dochodzenia roszczeń z tego tytułu stanowi przepis art. 24 k.c. Źródłem tej ochrony jest niezbywalna, niepodzielna i przyrodzona godność, która stanowi „zasadniczy motyw ochrony dóbr osobistych”⁸⁹. To zaś sprowadza się do uznania, że więź łącząca dobro osobiste z człowiekiem ma charakter „trwały”. Stąd też dobra osobistego nie można utracić, ponieważ jest niezależne od stanu psychiki, stopnia rozwoju i wrażliwości człowieka⁹⁰. Przysługuje człowiekowi w sposób pierwotny tak samo jak płeć.

Kierując się szeroko pojętą ochroną dóbr osobistych, uzasadnione wydaje się więc założenie, zgodnie z którym płeć jest samodzielnym, niezależnym od innych wartości, dobrem osobistym. Oczywiście pozostaje w swoistym związku z godnością, wolnością, autonomią i prywatnością, z których się wywodzi. Niemniej, z uwagi na swój pierwotny, niemajątkowy, niepodzielny i niematerialny charakter stanowi wysoko ceniony stan rzeczy, co znajduje swoje odzwierciedlenie w orzecznictwie oraz piśmiennictwie⁹¹. Niezależnie jednak od tego, argumentem na poparcie tezy o prawnym charakterze płci dostarcza stan cywilny. Powszechnie przyjmuje się, że stan cywilny jest dobrem osobistym⁹², a jako że płeć jest elementem stanu cywilnego, to również należy ją traktować w kategoriach wysoko cenionego stanu rzeczy (tj. dobra osobistego).

⁸⁸ Tak też K. Waszyńska, M. Rękoś, Tożsamość płciowa i czynniki ją warunkujące, (w:) A. Kuczyńska, E. K. Dzikowska (red.), w: *Zrozumieć płeć. Studia interdyscyplinarne II*, Wrocław 2004, s. 213; podobnie M. Szeroczyńska, Procedura zmiany płci metrykalnej transseksualistów a ochrona prawa do życia prywatnego w prawie polskim i zagranicznym, *Studia Prawnicze* 2009, z. 1–2, s. 237.

⁸⁹ M. Safjan, Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2002, z. 1, s. 244; A. Wojciszke, Katalog dóbr osobistych w świetle przepisów Konstytucji i Kodeksu cywilnego, *Gdańskie Studia Prawnicze* 2000, t. VII, nr 2, s. 659 i n.

⁹⁰ A. Wojcieszak, *Autonomia...*, *op. cit.*, s. 44 przyjęte za Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna...*, *op. cit.*, s. 163.

⁹¹ Zob. przyp. 79–83.

⁹² Zob. np. J. Panowicz-Lipska, *op. cit.*, s. 201; P. Sobolewski, *op. cit.*, s. 399.

Bibliografia

Literatura

1. Banaszak B., Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2012.
2. Błaszczak Ł., Charakter prawny powództwa o zmianę płci. Dylematy na gruncie prawa procesowego cywilnego, WSE 2015, nr 9, s. 131–156.
3. Bodio J., Uwagi o trybie postępowania o uzgodnieniu płci, Gdansk Law Review 2023, nr 1.
4. Boratyńska M., Przynależność do płci jako dobro osobiste, (w:) M. Safjan (red.), Prawo wobec medycyny i biotechnologii: zbiór orzeczeń z komentarzami, Warszawa 2011.
5. Boratyńska M., Ustawa o uzgodnieniu płci a przygody transseksualistów w próżni legislacyjnej, Prawo i Medycyna 2015, nr 3.
6. Czarnecka A., Czy mózg ma płeć? Różnice płciowe w budowie ludzkiego mózgu, Kosmos 2003, nr 1, t. 52.
7. Domański M., Rozdzielność płci nupturientów jako przesłanka istnienia małżeństwa (art. 1 k.r.o.), Kwartalnik Prawa Prywatnego 2013, z. 4.
8. Dynarski W., Śmiszek K. (red.), Sytuacja prawna osób transpłciowych w Polsce. Raport z badań i propozycje zmian, Warszawa 2013.
9. Gawlik A., Bielska-Brodziak A., Dzieci bez płci. Jak polski prawodawca rozwiązuje problemy osób interseksualny. Część pierwsza, Prawo i Medycyna 2016, nr 2.
10. Grzybowski S., Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego, Warszawa 1957.
11. Grzybowski S., Ochrona osobista stosunku do dzieła po śmierci twórcy. Zagadnienia ogólne, Kraków 1933.
12. Haberko J., Agaciak A., Współczesne wyzwania prawa rodzinnego w kontekście problemu zmiany płci, (w:) M. Nazar (red.), Prawo cywilne – stanowienie, wykładania i stosowanie, Lublin 2015.
13. Holewińska-Łapińska E., Sądowa zmiana płci. Analiza orzecznictwa z lat 1991–2008, (w:) K. Ślęzak (red.), Studia i analizy Sądu Najwyższego. Tom IV, Warszawa 2010.
14. Jarząbek–Bielecka G., Znaczenie zaburzeń rozwoju płci gonadoforycznej w medycynie seksualnej, Seksuologia Polska 2012, nr 10(2).
15. Jezusek A., Możliwość instytucjonalizacji związku osób tej samej płci w świetle art. 18 Konstytucji RP, Przegląd Sejmowy 2015, nr 4.
16. Kalus S., (w:) M. Habdas, M. Fras (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (art. 1–125), Warszawa 2018.

17. Krakowiak M., Ślaski K., Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 12 lutego 2021 r., sygn. I ACa 1233/20, Przegląd Prawa Medycznego 2021, nr 1–2.
18. Księżak P., Kodeks cywilny. Wybór orzecznictwa, Warszawa 2015.
19. Kuśmirek O., Sztandera F., Prawne aspekty zmiany płci – glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 7 marca 2016 r., sygn. I ACa 1830/15, Medyczna Wokanda 2017, nr 9.
20. Leń P., Prawidłowa legislacja urzędowej zmiany płci w świetle rekomendacji europejskich oraz na tle najnowszych uregulowań w prawie obcym, Przegląd Prawa Medycznego 2020, nr 1.
21. Lipski J., Uwagi dotyczące poselskiego projektu ustawy o uzgodnieniu płci na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego oraz poglądów doktryny, Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych 2014, nr 3.
22. Łętowska E., Woleński J., Instytucjonalizacja związków partnerskich a Konstytucja RP z 1997 r., Państwo i Prawo 2013, z. 6.
23. Łukasiewicz J. M., Łukasiewicz R., Prawo rodzinne, Warszawa 2021.
24. Łukasiewicz J. M., Prawne aspekty zmiany płci w wybranych państwach europejskich, Warszawa 2021.
25. Machnikowski P., (w:) E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2016.
26. Michalik J., Kiedy ciało jest więzieniem, a państwo strażnikiem. Analiza procedury zmiany płci metrykalnej ze szczególnym uwzględnieniem kryterium ustalenia płci, Internetowy Przegląd TBSP UJ 2012, nr 2.
27. Michalska M., Wojcieszak A., Stwierdzenie transpłciowości w przypadku osoby pozostającej w związku małżeńskim, Zeszyty naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego Seria Prawnicza 2017, z. 95.
28. Młot M., Sytuacja prawna osób transseksualnych pozostających w związku małżeńskim, Kortowski Przegląd Prawniczy 2016, nr 2.
29. Nazar M., Problemy nowelizacji prawa rodzinnego, Rejent 2005, nr 9.
30. Nowy Słownik Języka Polskiego PWN, Warszawa 2002.
31. Ostojska J., Sądowa zmiana płci, Warszawa 2014, <https://docplayer.pl/4370483-Sadowa-zmiana-plci-uniwersytet-warszawski-wydzial-prawa-i-administracji-joanna-ostojka-praca-doktorska-przygotowana-pod-kierunkiem.html>, data dostępu: 25 sierpnia 2023 r.
32. Panowicz-Lipska J., (w:) M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny, t. 1, Komentarz, Art. 1 J. –352, Warszawa 2021.
33. Panowicz-Lipska J., Majątkowa ochrona dóbr osobistych, Warszawa 1975.
34. Pazdan M., (w:) K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz art. 1–449¹⁰, Warszawa 2015.

35. Pisuliński J., Glosa do uchwały SN z dnia 22 czerwca 1989 r., sygn. III CZP 37/89, Państwo i Prawo 1991, nr 6.
36. Plich M., Związki *quasi*-małżeńskie w polskim prawie prywatnym i międzynarodowym, Państwo i Prawo 2011, z. 2.
37. Radwański Z., Olejniczak A., Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2019.
38. Rozental K., O zmianie płci metrykalnej *de lege ferenda*, Państwo i Prawo 1991, z. 10.
39. Rusak-Romanowska P., Interdyscyplinarny charakter płci, (w:) M. Budnik-Minierska, U. Strugała, K. Roman (red.), Współczesny świat, Łódź 2021.
40. Sadowski J., Konflikt zasad – ochrona dóbr osobistych a wolność prasy, Warszawa 2008.
41. Safjan M., Glosa do postanowienia z dnia 22 marca 1991 r. (sygn. III CRN 28/91), Przegląd Sądowy 1993, nr 2.
42. Safjan M., Kilka refleksji wokół problematyki zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody wyrządzonej pacjentom, Prawo i Medycyna 2005, nr 1.
43. Safjan M., Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2002, z. 1.
44. Skrzypczak J., Reakcja na krytykę medialną. Ochrona dóbr osobistych w erze nowych mediów, Poznań 2017.
45. Sobolewski P., (w:) K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Przepisy wprowadzające. Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe, Warszawa 2013.
46. Sokołowski T., (w:) A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, Warszawa 2012.
47. Strus Z., Znaczenie artykułu 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Palestra 2014, nr 9.
48. Sylwestrzak A., (w:) M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2022.
49. Szeroczyńska M., Procedura zmiany płci metrykalnej transseksualistów a ochrona prawa do życia prywatnego w prawie polskim i zagranicznym, Studia Prawnicze 2009, z. 1–2.
50. Szpunar A., Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie, Bydgoszcz 1998.
51. Szychmiller R., Konstytucja ochrona małżeństwa i rodziny a ekspansja gender, Studia Prawnoustrojowe 2015, nr 27.
52. Świto L., Ideologia gender a różnica płci w aspekcie prawa do rodziny – zarys regulacji prawnych, Studia Warmińskie 2012, nr 49.

53. Tekst projektu ustawy o uzgodnieniu płci, Druk sejmowy nr 1469, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/ustawy/1469_u.htm, data dostępu: 28 sierpnia 2023 r.
54. Terlikowski przegrał z Grodzką. Ma zakaz sugerowania, że posłanka jest mężczyzną, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/800765,terlikowski-przegral-z-grodzka-w-sadzie.html>, data dostępu: 28 sierpnia 2023 r.
55. Urbanowicz K., Bętkowska M., Prawne aspekty zmiany płci – uwagi na gruncie prawa polskiego oraz wybranych krajów europejskich, *Medyczna Wokanda* 2018, nr 10.
56. Wałachowska M., Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę, Toruń 2007.
57. Waszyńska K., Rękoś M., Tożsamość płciowa i czynniki ją warunkujące, (w:) A. Kuczyńska, E. K. Dzikowska (red.), *Zrozumieć płęć. Studia interdyscyplinarne II*, Wrocław 2004.
58. Wenz W., Prawna zdolność osoby transseksualnej do zawarcia małżeństwa w polskim systemie prawnym i porządku kanonicznym. *Quaestio Disputanda, Prawo kanoniczne* 2005, nr 3–4.
59. Witczak H., Witczak W., W sprawie zadośćuczynienia pieniężnego należnego pacjentom, *Teka Komisji Prawniczej Oddział PAN w Lublinie* 2010, t. 3.
60. Wojciechowski M., Glosa do wyroku SA w Katowicach z dnia 30 kwietnia 2004 r., sygn. ACa 276/04, *Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa* 2005, nr 3.
61. Wojcieszak A., *Autonomia pacjenta z zaburzeniami psychicznymi*, Warszawa 2021.
62. Wojciszke A., Katalog dóbr osobistych w świetle przepisów Konstytucji i Kodeksu cywilnego, *Gdańskie Studia Prawnicze* 2000, t. VII, nr 2.
63. Zielińska D., Poczucie przynależności osób transseksualnych do odmiennej płci jako dobro osobiste podlegające ochronie na gruncie polskiego prawa oraz Zasad Yogyakarta, *Krytyka prawa* 2022, t. 14, nr 2.
64. Zielonacki A., Zmiana płci w świetle prawa polskiego, *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny* 1988, z. 2.

Orzecznictwo

1. Wyrok ETPCz z dnia 11 października 2018 r., S. przeciwko Włochom, skarga nr 55216/08, LEX nr 2594120.
2. Wyrok TK z dnia 11 maja 2005 r., sygn. K 18/04, OTK ZU 2005, seria A, nr 5, poz. 49.

3. Uchwała SN z dnia 30 grudnia 1971 r., sygn. III CZP 87/71, OSCN 1972, nr 6, poz. 104.
4. Uchwała SN z dnia 25 lutego 1978 r., sygn. III CZP 100/77, LEX nr 1104539.
5. Uchwała SN z dnia 16 lipca 1993 r., sygn. I PZP 28/93, OSNC 1994, nr 1, poz. 2.
6. Uchwała SN z dnia 22 września 1995 r., sygn. III CZP 118/95, OSCN 1996, nr 1, poz. 7.
7. Uchwała SN z dnia 19 listopada 2010 r., sygn. III CZP 79/10, OSCN 2011, nr 4, poz. 41.
8. Wyrok SN z dnia 26 lutego 1965 r., sygn. II CR 13/65, Legalis nr 109476.
9. Wyrok SN z dnia 9 lipca 1971 r., sygn. II CR 220/71, Legalis nr 15545.
10. Wyrok SN z dnia 13 sierpnia 1975 r., sygn. I CR 452/75, Legalis nr 18927.
11. Wyrok SN z dnia 10 czerwca 1977 r., sygn. II CR 187/77, Legalis nr 7947.
12. Wyrok SN z dnia 16 lipca 1984 r., sygn. I PR 64/84, Legalis nr 24296.
13. Wyrok SN z dnia 22 marca 1991 r., sygn. III CRN 28/91, LEX nr 519375.
14. Wyrok SN z dnia 22 grudnia 1997 r., sygn. II CKN 546/97, Legalis nr 42756.
15. Wyrok SN z dnia 17 marca 2006 r., sygn. I CSK 81/05, Legalis nr 82587.
16. Wyrok SN z dnia 21 marca 2007 r., sygn. I CSK 292/06, Legalis nr 156746.
17. Wyrok SN z dnia 24 marca 2011 r., sygn. I CSK 372/10, LEX nr 927833.
18. Wyrok SN z dnia 22 lutego 2012 r., sygn. IV CSK 276/11, Legalis nr 464043.
19. Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2013 r., sygn. I CSK 146/13, LEX nr 1415181.
20. Wyrok SN z dnia 13 listopada 2014 r., sygn. V CSK 29/14, Legalis nr 188501.
21. Wyrok SN z dnia 10 stycznia 2019 r., sygn. II CSK 371/18, LEX nr 2616188.
22. Wyrok SA w Białymstoku z dnia 4 listopada 2015 r., sygn. I ACa 574/15, LEX nr 1927513.

23. Wyrok SA w Białymstoku z dnia 2 lutego 2016 r., sygn. I ACa 104/15, LEX nr 1994439.
24. Wyrok SA w Katowicach z dnia 30 kwietnia 2004 r., sygn. I ACa 276/04, LEX nr 127293.
25. Wyrok SA w Łodzi z dnia 15 grudnia 2017 r., sygn. I ACa 531/17, LEX nr 2463463.
26. Wyrok SA w Warszawie z dnia 23 czerwca 2015 r., sygn. VI ACa 1460/14, Legalis nr 1360399.
27. Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 7 marca 2016 r., sygn. I ACa 1830/15, LEX nr 2031158.
28. Postanowienie NSA z dnia 17 kwietnia 2019 r., sygn. II OSK 1330/17, LEX nr 2681568.
29. Wyrok WSA w Łodzi z dnia 25 października 2012 r., sygn. III SA/Łd 732/12, LEX nr 1235392.

Akty normatywne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483.
2. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 1610.

Human gender as a personal good

Summary

This article focuses on human sex viewed in terms of personal property. It is undeniable that this issue has been the subject of interest from legal scholars for several years. The considerations included in the article concern the establishment of a definition of human gender, with particular attention to the impact of gender on the formation of family-legal relations. The author also presents views on the treatment of the sense of gender and sex as a personal good in doctrine and jurisprudence.

Keywords

Human sex, personal well-being, gender identity, guarantees for the protection of human sex